

Ed. van Thijn

Onze politieke structuur

Georg Geismann: Politische Struktur und Regierungssystem in den Niederlanden (Athenäum Verlag - Frankfurt om Main-Bonn, 1964)

De democratie in Nederland is in debat. Een storm van kritische beschouwingen (o.a. van Cals, Coppes, Couwenberg, Daalder en Glastra van Loon) is opgestoken in het waterglas der vaderlandse politiek. Ook een onderzoek naar de mate van antiparlementarisme heeft — de schamele opzet ten spijt — nogal wat pennen in beweging gebracht.¹

In dit debat heeft zich nu ook een buitenlander, Georg Geismann, gemengd. 'Het is voor een buitenlander steeds moeilijk de constitutie van een land juist te verstaan; indien men er niet aan gewend is, ziet men zo licht bepaalde modaliteiten of verscholen factoren over het hoofd,' schreef prof. Duynstee in de *De Tijd-Maasbode* naar aanleiding van Geismanns interventie. Een reactie die bepaald onrecht doet aan schrijvers bedoelingen. Nog afgezien van het feit, dat de beste beschrijvingen van de belangrijkste politieke systemen dikwijls op naam staan van buitenlanders (met de Tocquevilles 'Democratie in Amerika' als beroemdste voorbeeld) is het Geismanns uitdrukkelijke opzet om door te dringen tot de 'verscholen factoren' achter de constitutie. Zijn probleemstelling is niet staatsrechtelijk, maar politicologisch bepaald: 'Het doel is een analyse te geven van het politieke krachten spel en de politieke menings- en machtsvorming binnen de tegenwoordige Nederlandse parlementaire democratie... Het komt in dit onderzoek niet aan op de juridische vorm, maar op het praktisch functioneren van het politieke systeem...'

Wanneer Geismann moeite zou hebben gehad om tot de praktijk van het politieke krachten spel in Nederland door te dringen, dan heeft hij dit wonderwel weten te verbergen. Zijn beschrij-

¹ De houding van de Nederlander tegenover het parlement, Instituut voor Psychologisch Markt- en Motievenonderzoek, Rotterdam, januari 1965.

vende hoofdstukken (o.a. over de constitutionele verhoudingen, de politieke partijen, de verzuiling, de belangengroepen, de pbo, de kabinetsformaties en het kiesstelsel) maken een volledige indruk. Zijn literatuuropgave is één van de uitgebreidste die ooit over het politieke systeem in Nederland is bijeengebracht. Maar ook zijn analyse van de specifieke eigenaardigheden van ons politieke proces getuigt van een inzicht dat in Nederlandse publikaties maar weinig wordt aangetroffen.

Alvorens tot zijn analyse over te gaan, neemt Geismann de moeite om, helaas zeer summier, aan te geven aan welke voorwaarden een democratisch systeem moet voldoen, wil een goede functionering gewaarborgd zijn.

Een democratisch systeem functioneert pas goed, aldus Geismann, wanneer zowel de machtsvorming als de machtswisseling het resultaat kan zijn van een verkiezingsuitslag. Aan deze voorwaarden wordt in Nederland in geen delevoldaand. Het kiesstelsel en het partijensysteem maken slechts zeer geringe verschuivingen in de onderhandelingspositie van de diverse partijen mogelijk, van duidelijke overwinnaars of verliezers kan geen sprake zijn. De kiezers kunnen een slechte regering niet naar huis sturen en een goede oppositie niet in het zadel helpen. Sterker nog: het dualistisch karakter van ons constitutionele bestel maakt het onmogelijk om te bepalen wat een goede of slechte regering is. De verantwoordelijkheden liggen niet duidelijk vast. Alle partijen, regeringspartners of niet, voeren tegelijkertijd oppositie, terwijl het meermalen voorkomt, dat een oppositiepartij een regeringscrisis moet helpen voorkomen.

De regeringsformatie hangt van politieke luimen aan elkaar. De politieke partijen zijn, aldus Geismann, geen 'Mittler', maar 'Träger der Macht'. De belangrijkste beslissingen — regerings-samenstelling, regeringsprogram, regeringscrisis — worden binnenskamers genomen. Verkiezingen hebben op deze manier weinig betekenis.

Interessant zijn Geismanns beschouwingen over de toepassing van verschillende kiesstelsels in Nederland. Zo is hij eens nagegaan hoe de verkiezingsuitslag van 1959 er zou hebben uitgezien, wanneer het districtenstelsel in zijn verschillende modaliteiten van kracht zou zijn geweest. Hij komt daarbij tot de volgende becijferingen:

1. *Bij een absoluut meerderheidsstelsel (twee rondes)*

a. zonder afspraken		b. de huidige re-geringspartijen gaan samen tegen de PvdA		c. de confessionele en niet-confessionele partijen verbinden zich	
KVP	53	KVP	77	KVP	53
PvdA	90	PvdA	29	PvdA	80
VVD	3	VVD	19	VVD	3
CHU	3	CHU	13	CHU	10
ARP	1	ARP	12	ARP	4
	—		—		—
Totaal	150		150		150

2. *Bij een relatief meerderheidsstelsel (één ronde)*

a. zonder afspraken		b. alleen de CHU en de ARP gaan samen		c. alleen de confessionele partijen gaan samen	
KVP	53	KVP	49	KVP	76
PvdA	90	PvdA	75	PvdA	53
VVD	3	VVD	3	VVD	1
CHU	3	CHU	11	CHU	10
ARP	1	ARP	12	ARP	10
	—		—		—
Totaal	150		150		150

d. de confessionele en de niet-confessionele partijen gaan samen

KVP	55
PvdA	80
VVD	4
CHU	9
ARP	2

Totaal 150

e. VVD, ARP en CHU gaan samen

KVP	43
PvdA	55
VVD	21
CHU	15
ARP	16

Totaal 150

Geismann is voorts nog nagegaan welke invloed een kleine electorale verschuiving kan hebben op de politieke krachtsverhoudingen. Zo blijkt b.v. dat een verschuiving van 5 pct. der stemmen van de niet-confessionele naar de confessionele partijen onder de

omstandigheden van voorbeeld 2d het volgende resultaat heeft:

KVP	69
PvdA	60
VVD	3
CHU	10
ARP	8
	—
	150

De niet-confessionele meerderheid is omgezet in een confessionele meerderheid: een electorale verschuiving van 5 pct. heeft een zetelverschuiving van 14 pct. tot gevolg. De dynamiek van het democratisch proces is hersteld; de verkiezingen hebben weer wezenlijke betekenis, aldus Geismann.

Het is de vraag, of Geismann zich hier niet te optimistisch be-
toont. Dat ons politieke systeem aan verstarring onderhevig is,
kan niet worden ontkend, maar dat men daarin door een simpele
wijziging van ons kiesstelsel verandering kan brengen, moet toch
worden betwijfeld. Kiesstelsels hebben invloed op het kiesgedrag
en derhalve ook op de partijvorming. Maar zij zijn op hun beurt
weer het moeizame produkt van bestaande politieke krachts-
verhoudingen.

Een wijziging van het huidige kiesstelsel kan alleen tot stand
worden gebracht met medewerking van de grote partijen. Een
nieuw kiesstelsel kan bovendien alleen functioneren in de door
Geismann bedoelde zin, wanneer er tussen de partijen vooraf
vérgaande afspraken worden gemaakt.

Anders gezegd, ons kiesstelsel kan alleen op de helling, wan-
neer tevens het partijensysteem en de politieke gedragsregels
grondig worden gereviseerd. Een consequentie die Geismann
wel zal willen onderschrijven, maar die door menig kiesrecht-
hervormer in de dop wel eens over het hoofd wordt gezien.